

KRIVOTVORINE O SVETOM JURJU PUTALJSKOM

U Povijesti solinskospplitskoj Tome Splitsčanina nalazi se poznati podatak o splitskom nadbiskupu Petru, odnosno o hrvatskim vladarima Trpimiru i Muncimiru: »Petrus archiepiscopus fuit anno domini nongentesimo nonagesimo, tempore Tirpimiri et Muncimiri, filii eius, regum«¹⁾. Od svih je pisaca samo Andrija Dandolo iz XIV stoljeća povjerovao ovom podatku o Trpimiru i Muncimiru, pa je taj mletački ljetopisac, skupivši ovaj podatak i podatak starijeg mletačkog kronista Ivana Đakona o Surinji, načinio svoju kombinaciju o ova tri lica²⁾. U kasnijih autora, tzv. historiografa, nije nikada Tomina podatak kao takav bio prihvaćen, dašto pod utiskom isprava Trpimirove, Muncimirove i pripadne Zv'nimirove od 9 listopada 1075³⁾. I smatra se općenito da je pogreška Tomina, među ostalim, i to što u Povijesti solinskospplitskoj stoji nongentesimo mjesto octingentesimo, a Toma da je tu pogrešku učinio imajući pred sobom Trpimirovu i Muncimirovu ispravu. Ali nema stvarnog objašnjenja kako ju je Toma Splitsčanin mogao učiniti. Iskru priznanja, da dosadanje tumačenje o odnosu isprava i Tome hramlje, dao je i nehotice Šišić kad kaže da je Toma učinio »iz nama nepoznatih razloga golemu griješku za ravno jedno čitavo stoljeće«⁴⁾.

Nije međutim zapaženo da ova hronološka pogreška u Tominoj Povijesti ne stoji sama. Neposredno pred ovim podatkom govori se o dolasku Ugra. Po mjestu na kojem se taj podatak o Ugrima nalazi u Povijesti solinskospplitskoj (tj. iza nadbiskupa Martina god. 970 za kralja Držislava, a prije podatka o Trpimiru i Muncimiru), razabira se da se i ovo doseljenje Ugra datira otprilike jedno stoljeće kasnije nego što se je uistinu zbilo. Prema tome tekst u Tominoj Povijesti od »His fere temporibus...« do »... tempore Tirpimiri et Muncimiri.

¹⁾ Thomas Archidiaconus, *Historia Salonitana*, digessit Dr. Fr. Rački, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium XXVI (Zagrabiæ 1894), gl. XIV, str. 42.

²⁾ Ferdo Šišić, *Genealoški prilozi o hrvatskoj narodnoj dinastiji*, Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva, N. s. XIII (Zagreb 1914), str. 12 d. — Uporediti također Šišić, *Geschichte der Kroaten*, Zagreb 1917, bilj. 2 na str. 192 d.; isti, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925, bilj. 14 na str. 471.

³⁾ Za tekst isprava Trpimirove i Muncimirove Miho Barada, *Dvije naše vladarske isprave*, Croatia sacra, god. 7 (Zagreb 1937), str. 22—82. Posebni otisak označen je godinom 1938 kad je rasprava doista i tiskana. Za pripadnu Zv'nimirovu ispravu od 9 listopada »1076« (a to je godina 1075!) još uvijek Rački, *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium VII (Zagrabiæ 1877), str. 106 d.

⁴⁾ *Povijest Hrvata*, bilj. 14 na str. 471.

filiu eius, regum« trebao bi doći naprijed i to iza »...et Branimiri ducis Sclavonie«, a pred »Johannes archiepiscopus...«⁵⁾

Ova po smještaju neposredna veza dvaju podataka s istovrsnom pogreškom, jednako neispravna hronologija ugarskog doseljenja i vladavine Trpimira i Muncimira, upućuje da je to neka pogreška, ne takova koja je nastala izvjesnim misaonim postupkom pisca, nego takova kojoj je osnova loše rukovanje s predloškom kod prepisivanja. Treba očito tako shvatiti da je tekst »His fere temporibus...« do »... tempore Tirpimiri et Muncimiri, filii eius, regum« bio napisan na jednoj strani lista (aversu), dok je tekst »Johannes archiepiscopus...« do »... cum tota Maronia et Chulmie ducatu« bio napisan na istom listu, ali na suprotnoj strani (reversu). Samo je prepisivač shvatio tako da je revers—avers, i obrnuto avers—revers. Tekst »His fere temporibus... tempore Tirpimiri et Muncimiri, filii eius, regum« otprilike odgovara veličini teksta »Johannes archiepiscopus... cum tota Maronia et Chulmie ducatu«. Isto se tako ne može oporeći da veličina svakoga od ovih odlomaka ne bi odgovarala jednoj ispisanoj stranici zbornika. Ova zamjena redosljeda dviju stranica jednog te istog lista ne da se drugačije shvatiti nego da je list zasebno, neuvezan stajao, dakle da se je zbornik više ili manje raspadao. Tu je dakako osnova pogreške!

Kad je tako da je revers prigodom prepisivanja shvaćen kao avers, i obrnuto, tada je očividno da u prvotnom tekstu nije moglo stajati »nongentesimo« kao godina Petrova nadbiskupovanja, a isto tako da nije moglo stajati da je Petar bio nadbiskupom »tempore Tirpimiri et Muncimiri, filii eius, regum«. Prvo je neispravna hronologija i stvarno i prema mjestu u tekstu u kojem je bio odnosni podatak. Drugo je neispravno nazivanje vladarskog naziva. Jer ako Povijest solinskosplitska pripovijeda da kraljevski naziv postoji od Držišlava koji je posredno, po nadbiskupu Martinu, datiran godinom 970, onda je jasno da nije moglo prvotno stajati niti »regum«. Kako je rukopis bio u stanju izvjesnog raspadanja, što se očituje po zamjeni stranica jednoga lista, lako se je domisliti da je i tekst imao mnoge praznine. Tako je shvatljivo da je mjesto »nongentesimo nonagesimo«, kako se čita u Povijesti solinskosplitskoj, moralo u predlošku biti »octingentesimo nonagesimo«, a isto tako da je mjesto sadanjeg »regum« moralo stajati »ducum«. Postoji osim toga nesumnjiv dokaz, neovisan o ovom, za oštećenje teksta u predlošku na ovom listu o kom se raspravlja. Kazuje se naime da »Martinus archiepiscopus fuit anno domini nongentesimo septuagesimo tempore Theodosii imperatoris et Dirsciclaui regis«. Ali ne samo da one godine nije bio Teodozije vizantski car, nego Teodozija nema na daleko i široko od te godine, pa je jasno da se baš radi toga ne smije pomišljati na neispravnu kombinaciju pisca, nego prosto na pisarsku pogrešku prepisivača. Očito, taj je prepisivač isti koji je prepisao neispravno »nongentesimo« i »regum«.

Ali ako na ovom listu ima nesumnjivih pogrešaka u »Theodosii«, »nongentesimo«, »regum« — otkuda jamstvo da je i ostalo u stavku o Trpimiru i Mun-

⁵⁾ *Historia Salonitana*, glave XIII i XIV, str. 35—43.

cimiru točno, odnosno pitanje je koliko je točno. Prema tekstu kako je tradiran, nesumnjivo je da se hoće reći da je vlada Trpimira i njegova sina Muncimira zajednička. Kaže se »tempore Tirpimiri et Muncimiri... regum« (ili kako je prvobitno bilo »ducum«), isto tako kao što se za vizantsko suvladarstvo navodi »tempore Basili et Constantini imperatorum«. Očekivalo bi se, ako se želi reći da je Muncimir nasljednik a ne suvladar Trpimirov, da će se kazati »tempore regis Tirpimiri et Muncimiri regis, filii eius« ili nekako slično. Ali kako da se shvati suvladarstvo Muncimirovo Trpimiru, kad Muncimir nije neposredni nasljednik Trpimirov, nego između Trpimira i Muncimira ima nekoliko vladara. To nikako ne ide! Zar se ne osjeća potreba opreza i kod tvrdnje da bi Muncimir bio sin Trpimirov kad između Trpimira i Muncimira stoji nekoliko decenija i nekoliko hrvatskih vladara? Kako to da se nadbiskup Petar, koji je datiran godinom *890 (jer ta je godina prvobitno bila napisana), stavlja u vrijeme Muncimira (čemu ne može biti prigovora), ali istovremeno u vrijeme Trpimira koji je vladao unatrag nekoliko decenija. Doduše na to posljednje pitanje moglo bi se odgovarati na stari način, suglasan općem mišljenju u historiografiji, da se tu radi o dva istoimena splitska nadbiskupa, a da je jedan nadbiskup Petar samo Tomina kombinacija na osnovi Trpimirove i Muncimirove isprave. Ali ovo tumačenje ne može biti ispravno. Ostalo je sve, kako je pokazano, mehanička pogreška prepisivača. Samo bi preostala, u toj rečenici, jedna jedina kombinacija pisca. To očividno pokazuje da se kod toga ne smije ostati, da sve treba svesti na jednu te istu vrstu pogreške, dakle na pogrešno prepisivanje. Protiv toga da se radi o kombinaciji piščevoj nešto također neposredno zbori. Kad bi se naime radilo o kombinaciji, ona bi bila na osnovi Trpimirove i Muncimirove isprave, ali odande se ne može kombinirati da su Trpimir i Muncimir suvladari. Očito je da je pisac imao pred očima upravo suvladarstvo kad na ovaj način stilizira. (Druga je stvar kad se ovakova stilizacija, kakova je već u Tome, navlači na jedan drugi smisao — kao da tu nema misli o suvladarstvu!)

Zato se u rečenom podatku o nadbiskupu Petru mora potražiti još kakova preostala pogreška koja je nastala svojedobno u prepisivanju. Da je podatak rodbinskog odnosa »filii eius« neispravan, manje je vjerovatno, jer bi takav ispravak imao već značaj stvarne kombinacije! Ako se traži pogreška, koja mora biti lako shvatljiva pogreška u prepisivanju, nema druge nego da se ona prvenstveno traži u imenu. Ali kojem? Muncimirovu datiranju nema više prigovora. Ime nadbiskupovo ne daje ništa. Preostaje jedino Trpimir. Izmijeni li se ime Trpimir s imenom — Branimira, Muncimirova neposrednog prethodnika, sve su teškoće uklonjene. Ova se izmjena mirno može učiniti, jer premda vladarsko ime Trpimir kao takovo nije izmišljeno, to ipak iz toga nipošto ne izlazi da je ime Trpimir u početku stajalo na tom mjestu. Prepisivač zna za vladara Trpimira, a baš zato što znade za njega, on nejasni mu »Branimiri« (ime je bilo na početku oštećeno ili teško čitljivo!) izmjenjuje u »Tirpimiri«, možda i stoga što nije sklon vjerovati da bi ovdje ponovo stajalo »Branimiri« kad se maločas čitalo da je nadbiskup Marin bio za Branimira. Premda prepisivač odnekud zna za Trpimira, on očito ne zna za njegovu hronologiju!

Sad ne samo da su posve razjašnjene pogrešne tvrdnje dotičnog stavka iz Tomine Povijesti, nego je i cijeli stavak postao jasan i jednostavan. Nadbiskup Marin »fuit tempore Caroli regis et Branimiri ducis Sclauonie«. Karlo »Debeli« umro je 888, a Branimir se na kamenom spomeniku, dakle posve pouzdanom historijskom izvoru, spominje još godine 888⁶⁾. Iza Marina je nadbiskupom Petar: »Petrus archiepiscopus fuit anno domini octingentesimo (tradirano: nonagesimo) nonagesimo, tempore Branimiri (tradirano: Trpimiri) et Muncimiri, filii eius, ducum (tradirano: regum)«. Dakle, hoće se reći: Petar je bio nadbiskupom godine 890 za vladavine »duksa« Branimira i njegova sina »duksa« Muncimira koji je tada suvladarom ocu. To tvrdi onaj prvobitni tekst koji nije kao takav sačuvan, ali je rekonstruiran. Drugo je pitanje da li je tvrdnja rekonstruiranog teksta istinita. Ali toj tvrdnji nema prigovora. Branimir se spominje sam još god. 888, dok se Muncimir, također na kamenom spomeniku, spominje god. 895⁷⁾. Prema tome treba uzeti kao povjesničku istinu da je godine 890 Muncimir bio suvladarom svom ocu Branimiru. Tomu ništa ne protivreči — osim što protiv toga saznanja upravo nesmiljeno protestira Muncimirova isprava. Treba konstatirati da je ovo objašnjenje očite pogreške Povijesti solinskospplitske dalo rezultat koji ruši u osnovi svaku mogućnost da bi isprave Trpimirova, Muncimirova i pripadna Zv'nimirova bile ispravne. Jer, naime, Muncimirova isprava koja je usko povezana s ostale dvije pripadne isprave, Trpimirovom i dotičnom Zv'nimirovom, kazuje da je Muncimir sin — Trpimirov⁸⁾. To je laž! I ta je laž postala klopka za ove tri isprave koje stoje i padaju zajedno. Dokazano je evo da je izvjesni podatak crpen — ne iz zbilje, nego iz literature! Samo, zar je baš tako pouzdano da je to djelo Povijest solinskospplitska kako je proizašla od Tome Splicićanina ili da je to uopće Tomina Povijest?

Jer na dokaz da pogreška u Povijesti solinskospplitskoj Tome Splicićanina ima osnovu u zamjeni stranica jednoga lista svoga predložka nadovezuje se pitanje — u kojem je rukopisu, ili bolje u kojoj je relativnoj hronologiji (redosljedu) rukopisa, učinjena ta griješka? Da li ju je učinio jedan rani prepisivač Tomine Povijesti imajući pred sobom izvjesni rukopis Tomina djela, ili ju je učinio sam Toma na osnovi svoga predložka, ili se je ta pogreška nalazila već u Tominu predložku, pa ju je Toma samo naslijedio.

Budući da najstariji rukopis Povijesti solinskospplitske, koji se nalazi u arhivu splitskog kaptola, ne može biti odviše udaljen vremenu postanka ovoga djela — a nije čak isključeno, koliko se to danas može reći, da je ovaj splitski

⁶⁾ Prethodna čitanja ovoga spomenika ispravlja Barada, nav. djelo, str. 60 d.

⁷⁾ Luidi Marun, *Ruševine crkve Sv. Luke na Uzdolju kod Knina s pisanom uspomenom hrvatskoga kneza Mutimira*, Starohrvatska prosvjeta, N. s. I (Zagreb—Knin 1927), naročito str. 292, 294. Slika na str. 293 neispravna!

⁸⁾ Tvrdnja »Muncimirove« isprave posve je jasna, jer misleći na crkvu sv. Jurja i Trpimirov akt splitskoj crkvi, Muncimir tobože izjavljuje »ut donatam a patre meo recolimus«. O tom sravniti: Šišić, *Genealoški prilozi*, str. 11; Josip Nagy, *Hrvatske kneževske isprave u svijetlu dosadanje nauke*, Vjesnik

rukopis original⁹⁾ —, to je malo vjerovatno da bi se ove pogreške mogle prebaciti na prepisivača Tomine Povijesti. A ovu mogućnost jedna činjenica posve isključuje. Povijest solinskospplitska podijeljena je u glave i ta razdioba potječe, prirodno, od autora Tome Splitsanina. Da je Toma prigodom sastavljanja djela odlomak »His fere temporibus...« sa podatkom o nadbiskupu Petru stavio, kako mu je mjesto, naprijed u XIII glavu iza »...Branimiri ducis Sclauonie«, tada bi na tom mjestu počela i glava XIV s natpisom »De aduentu Hungarorum«, pa bi gl. XIII koja ima izričit naslov »Cathalogus archiepiscoporum de quibus extat memoria« imala napomenuto svega dva splitska nadbiskupa (Justina i Marina), a gl. XIV (»De aduentu Hungarorum«) iza navoda o mađarskom doseljenju nabrojala bi uzastopce četiri splitska nadbiskupa (Petra, Ivana, Martina i Pavla) da bi malo iza toga spomenula još jednoga (Dobralja). To ipak ne može biti! Stoga je jasno da je Toma, pošto glava XIII ima naslov »Cathalogus archiepiscoporum de quibus extat memoria«, u toj XIII glavi sâm naveo četiri splitska nadbiskupa (Justina, Marina, Ivana i Martina — baš kako je danas tradirano) naprama dva (Petra i Pavla) više jedan (Dobralja) u gl. XIV, pa se tradirani oblik XIII i XIV glave ne može prebaciti na kakova ranog prepisivača Tomine Povijesti solinskospplitske.¹⁰⁾

Prema tomu kad se zna da je Toma Splitsanin imao pred sobom za mjesta o kojima je govor izvjesni predložak, to ostaje još otvoreno pitanje da li je tu pogrešku, zamjenu stranica sa pripadnim izmjenama, na osnovi loše sačuvana predložka učinio Toma sam, ili je, možebit, već i Tomin predložak imao takovu pogrešku. Ali sve što se može reći jest to. Sudeći po sadržaju, predložak Tome Splitsanina očito je splitskog postanja i u suštini je svojoj katalog. Ovaj splitski predložak ili bolje ova redakcija kataloga mogla je nastati tek od vremena anonimnog notara kralja Bele, jer iz ovog mađarskog ljetopisca crpen je podatak Povijesti solinskospplitske o mađarskom doseljenju¹¹⁾, a za taj se je Tomin podatak sada dokazalo da se je nalazio već u Tominu predlošku. Prema tomu ne preostaje drugo nego reći da je gornja granica postanka ovih prepisivačkih pogrešaka također ljetopis ugarskog anonima, dok je donja granica Tomin original. Međutim iz razloga što je moguće da je tekst glava XIII i XIV s griješakama prepisivačke izmjene, kako je tradiran u Povijesti solinskospplitskoj, sta-

Kr. državnog arkiva u Zagrebu VIII (Zagreb 1959), str. 14 d.

⁹⁾ Upaređiti mišljenja: Izidor Kršnjavi, *Prilozi historiji salonitani Tome arcidjaka Splitskoga*, Vjesnik Zemaljskog arkiva II (Zagreb 1900), str. 129 d.; Ferdo Šišić, *Priručnik izvoza hrvatske historije*, Zagreb 1914, str. 462 d.; Viktor Novak, *Scriptura beneventana*, Zagreb 1920, str. 58; isti, *De iis qui Snaci nominantur*, Jugoslavenski istorijski časopis II (Ljubljana—Zagreb—Beograd 1936), str. 118.

¹⁰⁾ Šišić (*Летопис попа Дукљанина*, Српска кр. академија, Посебна издања LXVII, Београд—Загреб 1928, str. 9) misli da je Toma

podatke o splitskim nadbiskupima IX i X vijeka, o onima koji se navode u XIII glavi, »povadio iz nekoga staroga kataloga splitskih arhiepiskopa, koji se jamačno čuvao u arhivu katedralne crkve«. Ali sada se je razabralo da Toma nije samo vadio podatke iz kataloga, nego odande prosto prepisivao. Glave XIII i XIV pripadaju zajedno po podrijetlu svog predložka, a i po značaju svog teksta. Kao što gl. XIII uz podatak o nadbiskupima ima i izvod o hrvatskom kraljevstvu, tako se i gl. XIV sastoji iz dvovrsnih podataka: mađarskih događaja i splitskih nadbiskupa.

¹¹⁾ Šišić, *Летопис попа Дукљанина*, str. 9.

riji od same Povijesti solinskospplitske, zato će se ovaj tekst s dotičnim griješakama opreza radi nazvati »Tradirani izvor«. Drugim riječima to znači: za Tradirani izvor zna se samo iz Povijesti solinskospplitske, ali je moguće da se je već upravo kao takav nalazio u Tominu predlošku.

Mora se dakle zaključiti da je tvrdnja tobožnje Muncimirove isprave, da je Muncimir sin Trpimirov, preuzeta iz Tradiranog izvora (tj. Povijesti solinskospplitske ili možda Tomina predložka ako je takav predložak s ispremiješanim podacima postojao), a ne možda iz pogrešnog prijepisa Povijesti solinskospplitske. Kako je tvrdnja Muncimirove isprave o Muncimirovu ocu dokazala da je krivotvorena ne samo ova isprava, nego i njene družice Trpimirova isprava i Zv'nimirova od 9 listopada 1075, onda je beskoristan i neispravan svaki pokušaj spasavanja podatka Trpimirove isprave: »in fata matre ecclesia que metropolis usque ad ripam Danubii et pene per totum regnum Croatorum«¹²⁾. Jer kao što se je tobožnja Muncimirova isprava zaletjela o Muncimirovu ocu, tako se je tobožnja Trpimirova isprava suviše zapripovijedala o splitskoj crkvi. Izvor je toga saznanja — opet Tradirani izvor. Ovaj splitski narativni izvor tvrdi da splitski nadbiskup ima sufragane biskupe¹³⁾, pa je, očito na osnovi toga iskaza, u tobožnjoj Trpimirovoj ispravi splitska nadbiskupija izričito navedena kao metropolija. Jer Tradirani izvor priča da se država Hrvata prostire od Dunava¹⁴⁾,

¹²⁾ Takav ispravniji tekst kod Lovre Katića, *Prijepisi dviiju najstarijih povelja iz hrvatske povijesti*, posebni otisak god. 1936 iz splitskog još nedotiskanog Vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku LI, str. 107, zatim kod Barade, nav. dj., str. 32. U Račkoga, *Documenta*, str. 4, tekst glasi: »in fatam matrem ecclesiam, quae est metropolis usque ripam Danubii et pene per totum regnum Chroatorum«. Dok ispravnosti podatka Trpimirove isprave nije prije nitko prigovarao, pa ni Šišić (*Priručnik*, str. 191), kasnije je baš ovaj autor, usprkos svom predašnjem stavu i tumačenju ovog podatka, došao do uvjerenja da je izreka »quae est metropolis usque ripam Danubii et pene per totum regnum Chroatorum« interpolirana (*Geschichte der Kroaten*, bilj. 1 na str. 79 d.; *Povijest Hrvata*, bilj. na str. 333). Protiv interpolacije Viktor Novak, *Pitanje pripadnosti splitske nadbiskupije u vrijeme njezine organizacije*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku XLVI (Split 1923), str. 65 i d. Barada (*Episcopus Chroatisis*, Croatia sacra, god. 1, Zagreb 1931, bilj 94 na str. 184 d.) najprije misli da je jedino riječ »metropolis« interpolirana, ali kasnije (*Dvije naše vladarske isprave*, str. 33) vraća se na staro historiografsko mišljenje o besprikornosti podatka, a Barada to formulira ovako: »U to doba splitski nadbiskup još nije bio

metropolita, a ovdje se ističu isključivo metropolitiska prava, to slijedi da ovdje nije govor o onodobnom teritorijalnom sezanju splitske biskupije nego o metropolitanskom teritoriju stare Salone, koje se u to doba Split gerirao kao direktni nasljednik«.

¹³⁾ *Historia Salonitana*, gl. XIII, str. 35: »Fuerunt autem in ecclesia spalateni archiepiscopi multi, quibus ex privilegio salonitane ecclesie omnes episcopi superioris et inferioris Dalmatie obediebant, utpote suffraganei ab antiquo. Ipsi autem archiepiscopi non spalateni sed salonitani appellabantur. Postquam autem per predicationem predicti Johannis ac aliorum presulum salonitanorum duces Gothorum et Chroatorum ab Ariane hereseos fuerant contagione purgati, preter episcopos Dalmatie, in Sclauonia fuerunt aliquae statute episcopales ecclesie: uidelicet ab oriente fuit episcopus delmitanus, unde Dalmatia dicta est; ab occidente fuit episcopus sciscianus, ubi beatus Quirinus martir quondam extitit presul.«

¹⁴⁾ *Historia Salonitana*, gl. XIII, str. 39 i d.: »Istaque fuerunt regni eorum confinia... ab aquilone uero a ripa Danubii usque ad mare dalmaticum...«

zato se u Trpimirovoj ispravi splitska crkva kao metropolija proteže »usque ad ripam Danubii«. Krivotvoritelj je naime identificirao teritorij hrvatske države s teritorijem splitske metropolije na osnovi načela o podudaranju crkvenih granica sa državnima. Ovu identifikaciju krivotvoritelj sam potvrđuje svojom izjavom da se splitska metropolija proteže »pene per totum regnum Croatorum«.

Poslije ovako jasnog stanja stvari, otkud mogućnost da se ovaj podatak tobožnje Trpimirove isprave tumači da se ovdje ne zbori o splitskoj crkvi iz vremena Trpimira, nego da bi se govorilo nešto kao o pravima negdašnje solinske crkve, nasljednica koje je splitska crkva. Sad su besmislene i tvrdnje da bi se tu moglo raditi o interpolaciji, jer je Trpimirovu ispravu i onako posve kompromitirala s njom povezana Muncimirova isprava.

Dokazano je da je tvorac isprava Trpimirove i Muncimirove, a prema tomu i pripadne Zv'nimirove, imao pred sobom Tradirani izvor, a ne da je Tradirani izvor imao pred sobom ove isprave. To saznanje stavlja u drugo svijetlo izvjesnu međusobnu ovisnost ovih isprava i Tradiranog izvora. Usprkos ovoj ovisnosti postoji i bitno odvajanje. Tradirani izvor kazuje da je godina, u kojoj je nadbiskupom Petar, 990. Ali tvorac isprava očito zna da je Muncimir vladar s kraja IX stoljeća i zato može Muncimirovu ispravu datirati godinom 892 predmijevajući da će svatko morati zaključiti da se radi samo o pogreški Tradiranog izvora, štaviše da će pogreška Tradiranog izvora upravo pružiti dokaz da je Tradirani izvor imao pred sobom isprave, a ne, obrnuto, da su isprave imale pred sobom Tradirani izvor. Krivotvoritelj nije Trpimirovu ispravu datirao godinom, na taj način lukavo olakšavajući mogućnost tobožnje zablude Tradiranog izvora da se zabunio za jedno stoljeće. I nužno se postavlja pitanje: u kakovom su pobližem odnosu Tradirani izvor i dotične tri isprave?

Za datum Tradiranog izvora »godine 990« značajno je ovo: ako se ova godina reducira za jedno stoljeće, to se taj preostali broj godina *890 dade opravdati na osnovi godine 892 kao godine Muncimirove isprave. Jer ako je Muncimir izdao ispravu 892, a Petar je već bio nadbiskupom za Muncimirova oca Trpimira, onda se taj broj može mirno svesti na okrugao broj *890. Ali se od strane krivotvoritelja isprava podmeće pretpostavka da autor Tradiranog izvora nije znao riješiti datum Trpimirove isprave i da je uz to pogrešno smislio da je Muncimirova isprava mlađa za jedno stoljeće. Baš ove pretpostavke o neispravnom datiranju Trpimirove i Muncimirove isprave htio je autor nametnuti.

U isti mah krivotvoritelj olakšava, dopušta i podmeće mogućnost druge tobožnje zablude Tradiranog izvora, to jest te da je ovaj izvor pogriješio identificirajući Petra Trpimirove isprave i Petra Muncimirove isprave, bude li naime tko posumnjao da to nije isto lice. Ta se sumnja može očekivati od onih koji će »ispravno« ili »ispravnije« datirati tobožnju Trpimirovu ispravu. Same isprave ništa ne izjavljuju da li je nadbiskup Petar za Muncimira istovetan s nadbiskupom Petrom za Trpimira ili to nije. Hoće se prikazati da Tradiranom izvoru nije bila poznata Trpimirova hronologija — ovaj izvor navodno zna samo iz Muncimirove isprave da je Trpimir otac, što će reći prethodnik Mun-

cimirov — pa da iz razloga što ne zna Trpimirovu hronologiju Tradirani izvor identificira Petra Trpimirove i Petra Muncimirove isprave. A da li na osnovi ovih isprava treba identificirati ili ne Trpimirova Petra s Muncimirovim Petrom, to tvorac isprava ostavlja na slobodnu ocjenu.

Krivotvoritelj je htio opravdati i mogućnost ove sumnje koja bi se mogla roditi: kako to da Tradiranom izvoru nije smetalo da prebacuje Trpimira Trpimirove isprave i Muncimira Muncimirove isprave u X stoljeće iza rex-a Držislava, iako upravo Tradirani izvor izvješćuje o pripadnosti kraljevskog ranga hrvatskim vladarima od Držislava dalje. Da bi odgovorio na to, krivotvoritelj naziva u Zv'nimirovoj ispravi Trpimira i Muncimira: reges. Krivotvoritelj hoće naime podmetnuti u svijest ovo. Trpimiru i Muncimiru pripada naziv dux i oni se tako nazivaju u svojim ispravama koje su izdali, — a kad rex Zv'nimir ispravom daje i potvrđuje crkvu sv. Jurja Putaljskog splitskoj nadbiskupiji, on, Zv'nimir, svojim prethodnicima Trpimiru i Muncimiru daje naslov rex. Krivotvoritelj zna da se tomu nazivu neće moći prigovarati¹⁵⁾ i zato sad može na toj osnovi vješto sugerirati da se je Tradirani izvor, znajući za ovu protivurječnost između Zv'nimirove isprave s jedne strane i isprava Trpimirove i Muncimirove s druge strane o vladarskom nazivu Trpimira i Muncimira, odlučio za Zv'nimirovo svjedočanstvo i dosljedno prebacio Trpimira i Muncimira iza Držislava i pretpostavio da je u datumu Muncimirove isprave učinjena griješka prigodom prepisivanja ove isprave. Muncimirova isprava privukla je sebi Trpimirovu, jer je Trpimir otac Muncimirov. Naziv dux za Trpimira i za Muncimira ne može smetati tomu prebacivanju iza rex-a Držislava, jer i u samoj Trpimirovoj ispravi je protivurjeđe: uz »Tripimirus d u x Chroatorum«, »Tri-pimiro d u c e«, »d u c i s memorati« stoji »r e g n u m Croatorum«, »d e r e g a l i territorio«. ¹⁶⁾

Tradirani izvor sve protivurječnosti u dotične tri isprave nije znao drugačije riješiti nego ovako. Muncimira prebacuje iza Držislava, pošto je godinu »octingentesimo nonagesimo secundo« Muncimirove isprave, pretpostavljajući silom okolnosti pogrešku u prijepisu, kombinirao za godinu 992, pa je Muncimir dosljedno rex. Zatim prebacuje i Trpimira u neposrednu hronološku blizinu Muncimira, pošto je Trpimir otac, a prema tome i prethodnik Muncimirov, te je stoga i Trpimir rex. Budući da je nadbiskupom u Trpimirovoj ispravi Petar, a isto i u Muncimirovoj ispravi, a Muncimir je neposredni nasljednik

¹⁵⁾ U spisu svoga suvremenika, Trpimir je rex (Lovro Katić, *Saksonac Gottschalk na dvoru kneza Trpimira*, Bogoslovska smotra XX, Zagreb 1932, str. 410, — posebni otisak »Bihaća«, str. 8). Zapadni izvori u množini svjedočanstava, da ih nije potrebno posebno navoditi, daju slavenskim vladarčičima s istočne granice karolinškog carstva naziv rex, a njihovo se sitno područje naziva također regnum. Zato »Tripemirus rex Selavorum« u spisu IX vijeka posve odgovara ovoj zapadnoj terminologiji.

¹⁶⁾ Međutim dux i regnum (prema tomu i regalis) može stajati uporedo i tomu nema prigovara — uporediti Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, t. VII, Niort 1886, riječ »Regnum«, »Rex«. Na ovo je upozoreno: Viktor Novak, *Pitanje pripadnosti*, str. 66; Katić, *Saksonac Gottschalk*, bilj. 22 (pogrešno 32!) na str. 413, — posebni otisak str. 11. Srvniti G. von Below, *Der deutsche Staat des Mittelalters* I, Leipzig 1914, bilj. 3 na str. 133.

Trpimira, to Tradirani izvor identificira Petra Trpimirove i Petra Muncimirove isprave. Prema iskombiniranoj godini 992 za Muncimirovu ispravu, Tradirani izvor ovoga identificiranoga Petra datira godinom 990 za koju je godinu uzeo da je približna vladavini Muncimirovoj, ali približna i vladavini Trpimira, oca i prethodnika Muncimirova, pa je baš obzirom na Trpimirovu vladavinu i snizio iskombiniranu godinu Muncimirove isprave, od tobožnje godine 992 na godinu 990, a koja godina 990 treba reprezentirati približno vrijeme Petrova nadbiskupovanja. Ne valja sanjati! Ovo sve nije istina, nego to o piscu Tradiranog izvora i njegovu podatku nastoji uvjeriti krivotvoritelj isprava Trpimirove, Muncimirove i pripadne Zv'nimirove. Zar mu to, u suštini, nije i uspjelo?¹⁷⁾

Krivotvorine su dakle sastavljene s vrlo mnogo lukavosti. Tvorac isprava Trpimirove, Muncimirove i potvrđnice Zv'nimirove tako ih je sastavio, iskorištavajući Tradirani izvor, kako bi se činilo kao da je Tradirani izvor iskoristio ove isprave. Ovo je krivotvoritelju to lakše bilo omogućeno što je Tradirani izvor stvarno imao krupnu griješku navodeći godinu 990, a hronologija Trpimirova i Muncimirova u ono doba očito se je uz neki trud dala kontrolirati. Tu je kontrolu proveo krivotvoritelj ovih isprava (bilo to slučajno ili svijesnim postupkom), i to ne samo za Muncimira, nego i za Trpimira koga datira vladanjem kralja Lotara i indikcijom (ne uračunavajući ovamo spominjanje dana u godini). Međutim, kako je krivotvoritelj isprava iskoristio Tradirani izvor (ali je Tradiranom izvoru podmetnuo da je upravo Tradirani izvor iskoristio isprave!), on, krivotvoritelj, preuzeo je od Tradiranog izvora i podatak da je Muncimir sin Trpimirov. Tek istraživanje o prvobitnom položaju podataka, koji se nalaze u glavama XIII i XIV Povijesti solinskospplitske od Tome Splanina, očitovale je da ovaj podatak ne odgovara historijskoj istini, pa je prema tome nesumnjivo dokazano da su ove isprave crple svoje znanje, među ostalim, i od Tradiranog izvora, dakle da su te isprave krivotvorine koje su nastale pošto je već postojao Tradirani izvor. No pitanje hronologije ovih krivotvorenih isprava u uskoj je vezi s pitanjem povoda njihova postanka.

U tobožnjoj Trpimirovoj ispravi, Trpimir poklanja splitskoj crkvi posjede u Lažanima i Mosoru¹⁸⁾ i crkvu blaženoga Jurja u Putalju kojoj pripada desetina dobra Klis. Ova isprava ujedno tvrdi da je crkvu blaženoga Jurja Putaljskog darovao splitskoj crkvi još Trpimirov prethodnik Mislav i da je isti taj vladar, Mislav, počeo davati desetinu dobra Klis crkvi sv. Jurja. Krivotvoritelj u težnji uspješnog opsjenjivanja navodi da je Trpimir ovo darovao odnosno potvrdio stoga što je od splitskog nadbiskupa posudio jedanaest libara srebra koje je trebao povodom osnutka manastira.

U Muncimirovoj ispravi pravi se slikoviti spektakl. Fingira se raspra između splitske i ninske crkvene glave da li je crkva svetoga Jurja Putaljskog

¹⁷⁾ Upaređiti što na primjer veli Šišić, *Genealoški prilozi*, str. 12. Samo se tamo, kao i kod svih drugih pisaca, Tradirani izvor naziva prosto »Historia Salonitana Thomae archidiaconi Spalatensis«.

¹⁸⁾ Može se primiti ispravak Baradin (*Dvije naše vladarske isprave*, str. 30) da treba stajati »Masari«, a ne »Tugari«, ali izvod Baradin ne može biti ispravan.

predana u vlasništvo splitskoj crkvi (po splitskom stajalištu) ili samo na privremeno uživanje splitskom nadbiskupu (po ninskom stajalištu). Ovakovo osporavanje splitskog prava od strane Nina (koji je doživio poraz pred Muncimirovom odlukom) nije nikako opasno za Split u vrijeme kad ninska crkva ne postoji i kad je Sveti Juraj u splitskoj crkvenoj nadležnosti. Ali ovakovo neopasno teoretiziranje pruža zgodnu mogućnost da se nanovo pruži dokaz da Sveti Juraj Putaljski pripada splitskom nadbiskupu. Jer ovu crkvu Muncimir vraća i ponovo predaje Splitu, a teže će se domisliti, pretpostavlja krivotvoritelj, da netko sam izmišlja osporavanje svoga prava.

No da bude uvjerljivost još veća, Zv'nimirova isprava od 9 listopada 1075 glumi potvrđnicu isprava Trpimirove i Muncimirove.

Činjenica je, dakle, da ove tri isprave, po svom sadržaju, opravdavaju splitskoj nadbiskupskoj nadarbinu posjedovanje Svetog Jurja Putaljskog sa svim pripadnostima ove crkve. Činjenica je, kako je to pokazalo istraživanje podatka Povijesti solinskospplitske, da su ove tri isprave krivotvorene. Nesumnjivo je da su krivotvorine morale nastati iz nekih stvarnih potreba splitske crkve. Doista, iz odluke mletačkog vijeća od 23 srpnja 1339 vidi se da je nešto prije Mladen III Kliški bio u razmirici sa splitskim nadbiskupom i da je oplijenio nadbiskupsko dobro Sveti Juraj (= Sućurac).¹⁹⁾ Prema tomu je činjenica da je bilo u prvoj polovini 1339 ili možda još 1338 ugroženo dobro Sveti Juraj, imanje splitske nadarbine, od strane kliškog gospodara Mladena III. I baš to, da se gospodar Klisa sukobljuje sa splitskim nadbiskupom, objašnjava da se u Trpimirovoj ispravi nadbiskupu splitskom zajamčuje desetina dobra Klis, pa posjedi u Lažanima i Mosoru budući da su bili na udaru kliškom gospodaru. Prirodan je zaključak da je ove tri isprave krivotvorila splitska crkva oko god. 1339 u sukobu s Mladenom Kliškim.

Kako je sada ustanovljeno da su ove krivotvorine nastale u krilu splitske crkve iza vremena splitskog arhidakona Tome, to je više nego očito da je krivotvoritelju bio poznat Tradirani izvor u obliku Tomine Povijesti solinskospplitske. Ali da li mu je suponirani katalog, predložak Povijesti solinskospplitske, također bio poznat? Ako je ovaj pretpostavljeni katalog doista imao spomenute prepisivačke griješke istovetne ustanovljenim pogreškama u Povijesti solinskospplitskoj, dakle, ako je i ovaj katalog bio Tradirani izvor, nije to nipošto isključeno. Ali predložak bez dotičnih prepisivačkih griješaka, u prethodnom svom obliku

¹⁹⁾ Sime Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i mletačke republike* II, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium II (Zagrabiae 1870), str. 46 d.: »1339. die XXIII iulii, capta: quia vir nobilis Andreas Cornario comes Spalati nobis scripsit, quod Christi gratia discordia sedata est inter archiepiscopum Spalati et comitem Mladinum de Clisa et comitem Nelipoium de Tinini, ob quam discordiam

commune Spalati propter quandam derobationem factam per ipsos una villarum dicti archiepiscopatus vocata sanctus Georgius fuerunt condemnati ad penam furcarum, et quidem intimus comitis Neliptii nomine Boydanus similiter per contumaciam exbannitus et condemnatus fuit ad amputationem manus, et quia pro corroboratione concordie inde facte petitur, quod banniti huiusmodi de bannis et condemnatione antedictis cancellentur,

(koji se je oblik mogao odrediti), nikako nije poznao krivotvoritelj isprava. U tom slučaju, da je imao ovakav predložak, on se ne bi usudio tvrditi da je Muncimirov otac Trpimir, niti bi se uopće usmijelio prikazati stvar u tom smislu da je narativni izvor tobože pogriješio imajući pred sobom isprave. Jer u tom bi slučaju predložak (katalog) bez griješaka pokazao i njegovim suvremenicima da je samo neispravno prepisivanje dalo lažne tvrdnje, a to bi dabome i onodobne vještake uvjeravalo da su isprave, koje su u odnosu s tim tvrdnjama, krivotvorene.

Kad je pak dokazano da su isprave o Svetom Jurju Putaljskom krivotvorene oko god. 1339, onda ne može biti ispravan niti onaj kartular splitske crkve tobože od god. 1333, a koji je, prema navodu ovoga istoga kartulara, primicerij splitske crkve i carski notar Lukan Bertani prepisao još od nekog starijeg kartulara²⁰). Jer taj je tobožnji kartular iz 1333 mogao nastati tek iza vremena krivotvorenja isprava o Svetom Jurju, tj. od 1339 dalje, pošto su se u ovom navodnom kartularu iz 1333 nalazile ove tri krivotvorene isprave. Pričanje o autentičnom kartularu, koji da je služio za predložak tom tobožnjem kartularu iz 1333, naravno, prosta je izmišljotina. Kako nema onakovih podataka, koliko se bar može ovaj čas sagledati, koji bi mogli odrediti vrijeme krivotvorenja ovog splitskog kartulara iz 1333, to se može samo naslućivati vrijeme ove rabote. Ali uzevši u obzir da se godine 1397 (dva puta, u veljači i ponovo u kolovozu) reambulirao posjed splitske nadarbine i da su te godine učinjena dva druga kartulara²¹), to ima razloga da se pomišlja da je upravo iste godine 1397, ili neposredno pred tom godinom, sastavljen odnosno krivotvoren i onaj tobožnji kartular iz 1333.

ZUSAMMENFASSUNG

Auf Sankt Georg zu Putalj bezügliche Fälschungen

In der Salonitanisch-spalatinischen Geschichte des Thomas von Split (Spalato) steht folgende Angabe: »Petrus archiepiscopus fuit anno domini nongentesimo nonagesimo, tempore Tirpimiri et Muncimiri, filii eius, regum«. Ein ebensolcher chronologischer Fehler besteht auch bei der Angabe über das Erscheinen der Ungarn, denn nach ihrer Stellung innerhalb der Salonitanisch-spalatinischen Geschichte datiert diese Chronik die ungarische Landnahme ungefähr um ein Jahrhundert später. Daraus schliesst man, dass diese zwei Angaben (die

quod fieri nequid sine nostro mandato: vadit pars, quod comitatur nostro comiti antedicto, quod factum ipsum de cancellando predictos proponat in consilio generali Spalati, et si erit in consciencia de cancellando predictos et maior pars consilii antedicti sic

congregati, id possint facere nostra auctoritate presenti, et habeat roboris firmitatem.«

²⁰) Daniele Farlati, *Illyricum sacrum* III (Venetiis 1765), str. 314 d. Uporediti Barada, *Dojje naše vladarske isprave*, bilj. 59 na str. 15.

²¹) Farlati, nav. dj. III, str. 337—348.

über die Ungarn und die über den Erzbischof Petrus), welche unmittelbar nebeneinander stehen, sich jetzt nicht an ihrer ursprünglichen Stelle befinden und dass dieser Fehler so entstanden ist, dass in einer früheren Handschrift der Avers mit dem Revers vertauscht worden ist und umgekehrt. Um die ursprüngliche Form dieser Angabe wiederherzustellen, genügt es nicht, »nongentesimo nonagesimo« in »octingentesimo nonagesimo« abzuändern. Der Sinn der vertauschten Teilabschnitte ist eine Gewähr dafür, dass statt »regum« — »ducum« stehen müsste. Das Entscheidendste ist jedoch, dass ursprünglich nicht einmal »Tirpimiri« dastehen konnte. Gegen diesen Herrscher spricht die Tatsache, dass zwischen den Regierungszeiten des Trpimir und Muncimir mehrere Jahrzehnte und einige Herrscher stehen; dieser Sachverhalt erfährt eine Bekräftigung dadurch, dass die Stilisierung der Angabe, auf Grund einer unmittelbaren Analogie, darauf hinweist, dass der Autor der Angabe eine gemeinschaftliche Regierung von Vater und Sohn vor Augen hatte. Eine nicht geringe Schwierigkeit macht auch der Erzbischof Petrus. Wenn man jedoch den Namen Trpimirs mit dem Branimirs, Muncimirs unmittelbaren Vorgängers, vertauscht, sind alle Schwierigkeiten beseitigt. Der rekonstruierte Text lautet: »Petrus archiepiscopus fuit anno domini *octingentesimo nonagesimo*, tempore *Branimiri et Muncimiri*, filii eius, *ducum*«. Der Behauptung des so rekonstruierten Textes muss man historische Richtigkeit zuerkennen, denn es spricht nichts dagegen — ausser der Urkunde Muncimirs. Diese behauptet nämlich, dass Muncimir der Sohn Trpimirs sei. Gerade diese Behauptung beweist eben, dass die Urkunde Muncimirs und die mit ihr in Verbindung stehende Urkunde Trpimirs und diejenige Zv'nimirs vom 9. Oktober 1075 gefälscht sind, da diese Behauptung ihre Angabe nur aus der Literatur schöpfen konnte. Weil es möglich ist, dass auch schon Thomas' Vorlage (und diese ist ihrem Inhalte nach spalatensischer Herkunft und eigentlich ein Katalog) einen solchen Fehler, die Vertauschung der Seiten mit entsprechenden Veränderungen, enthalten hat, wird dieser Text (der nur nach Thomas von Split bekannt ist) vorsichtshalber als »Überlieferte Quelle« bezeichnet. Aber nicht nur die Angabe der Muncimir-Urkunde, dass Muncimir ein Sohn Trpimirs sei, ist aus der Überlieferten Quelle geschöpft, sondern es lässt sich zuverlässig feststellen, dass auch die in der Urkunde Trpimirs enthaltene Angabe: »in fata matre ecclesia que metropolis usque ad ripam Danubii et pene per totum regnum Croatorum« aus derselben Quelle geschöpft ist. Die Urkunden Trpimirs, Muncimirs und die dazu gehörige des Zv'nimir einerseits und die Überlieferte Quelle andererseits stehen zueinander in Wechselbeziehung, aber der Fälscher hat die Urkunden so redigiert, dass es den Eindruck erweckt, die Überlieferte Quelle habe die Urkunden vor sich gehabt. Das erweist sich aus der Datierung der Trpimir- und der Muncimir-Urkunde, aus der Möglichkeit einer Identifizierung des Erzbischofs Petrus der Trpimir-Urkunde mit demjenigen der Muncimir-Urkunde, ferner aus der Unterstellung, dass der Königstitel Trpimirs und Muncimirs in der angeblichen Zv'nimir-Urkunde auch den Irrtum der Überlieferten Quelle ermöglicht habe. Ihrem Inhalte nach billigen jene drei Fälschungen der Spliter Erzdiözese den

Besitz von Sankt Georg zu Putalj mit sämtlichen Zubehören zu, und man kann den Schluss ziehen, dass die Spliter Kirche jene Urkunden um 1339 gelegentlich des Zwistes mit Mladen III. von Klis um das Gut Sankt Georg (= Sućurac) gefälscht habe. Da die Fälschungen nach der Zeit des Spliter Archidiacons Thomas erfolgt sind, war dem Fälscher die Überlieferte Quelle zumindest in Gestalt von Thomas' Salonitanisch-spalatensischer Geschichte bekannt. Weil die Urkunden über Sankt Georg zu Putalj um das Jahr 1339 gefälscht worden sind und sich diese Urkunden in einem Kartular der Spliter Kirche befanden, welches sich für im Jahre 1333 entstanden ausgibt, kann auch dieses Kartular, das angeblich aus einem noch älteren Kartular abgeschrieben sein soll, nicht echt sein. Dieses angebliche Kartular von 1333 ist aller Wahrscheinlichkeit nach gelegentlich der zweimaligen Reambulation des spalatinischen Pfründenbesitzes vom Jahre 1397 entstanden.

ZAGREB

DRŽISLAV ŠVOB